

Баяк Віктор (Луцьк)

Проблема формування сільськогосподарської округи Луцька в давньоруський період у працях волинських археологів

Питання розвитку поселенської структури завжди цікавили дослідників, адже воно є одним з визначальних для розуміння процесів історичної географії, демографії, становлення феодальних міст. У цьому контексті значний науковий інтерес становлять дослідження давньої поселенської структури Луцького регіону як ареалу формування давньоруського міста.

Даного питання торкалися у своїх дослідженнях археологи М.М.Кучінко [1, ст 3-5] , С.В.Терський [3, ст 32-36.], С.Д.Панишко[2, ст 159-167].

На думку С.Д.Панишка одним із визначальних чинників виходу давньоруського Лучеська на провідну роль у регіоні стала власне просторова величина його найближчої сільськогосподарської округи а також природні ґрунтові умови луцької околиці. П.П.Толочком встановлено, що для нормального функціонування господарського та адміністративно-територіального комплексів сільськогосподарська округа давньоруського феодального міста становила приблизно 0,8-1,2 тис.км.кв. [4, ст 99] . Менша від нижньої межі площа округи не дозволяла продукувати достатньої кількості додаткового продукту, необхідного для функціонування поселенського комплексу волості (місто та його сільськогосподарська округа) ;більша ж територія сприяла становленню нового ранньофеодального центру.

У районі Луцька функції сільськогосподарської округи виконувала територія у близько 1,5 тис.км кв.: це середня течія Стиру від місця впадання в нього лівого допливу р.Чорногузки до місця впадання правої його притоки-р.Конопелька.

Показовою для регіону у даній ситуації є роль Коршівського городища, яке за твердженням С.Д.Панишка до середини XII ст. йшло по шляху становлення феодального міста. [2, ст 162]. Недалеко від нього багаторічною (тривала з 1977 по 1989 р. з невеликими винятками) експедицією Луцького педінституту під керівництвом М.М.Кучінка було досліджено давньоруську феодальну садибу, що також припинила своє існування у XII ст, [1, ст 200-201] і могла слугувати як резиденція коршівського феодала. [2, ст 162]. Однак сільськогосподарська округа басейну Чорногузки не змогла забезпечити цьому городищу достатньої кількості ресурсів для виокремлення городища як міської системи, і властиво, що внаслідок виходу Лучеська на провідні ролі в регіоні життя в Коршеві поступово затихає. Внаслідок цього процесу із середини XII ст. поселенську структуру басейну Чорногузки ми можемо включити як складову частину сільськогосподарської округи власне давньоруського Лучеська. Схожа ситуація простежується і в басейні р.Серна, де з двох відомих городищ у XI ст. на провідну роль вийшло Шепельське, однак і воно не витримало конкуренції в регіоні з боку набираючого силу Лучеська. Тут не останню роль зіграли природні ґрунтові умови басейну Серни, які були біднішими ніж в районах Стиру та Чорногузки.

Значно біднішим ніж на описаних вище територіях був ґрунтовий потенціал басейну річки Конопельки, де його основою поступово стають менш родючі супіщані ґрунти. Його було цілком достатньо для існування протягом X-XI ст. в регіоні 25 селищ, однак ніяке з них не змогло виділитися в ранньофеодальне місто. Городищ у регіоні два, однак обидва визначаються як городища-сховища і ролі значних адміністративних центрів вони не відігравали. Більше з відомих є Арматнівське городище, однак його сільськогосподарська округа, внаслідок біднішого ґрунтового потенціалу, не змогла забезпечити це городище достатньою кількістю додаткового продукту, необхідного для його розвитку. Властиво, що внаслідок відсутності в мікрорегіоні власного протоміста він

починає тяжіти до найближчого адміністративно-культурного центру, яким в цей час ставав давньоруський Лучеськ.

Щодо власне басейну Стиру, то ґрунтовий потенціал та природна обороноздатність території сприяли значній густоті тут давньоруських селищ та існуванню значних городищ : Луцька, а також городищ у Жидичині та Новоставі. Ранньословянське городище у Лучеську йшло в цей час шляхом свого становлення як ранньофеодальне місто, однак для здобуття необхідної для цього кількості ресурсу одного басейну середньої течії Стиру було замало. Природні умови регіону дозволяли вільне існування тут чисельних селищ та кількох городищ, однак прогнудувати велике ранньофеодальне місто луцька округа X-XI ст. була неспроможна.

Визначальні ж зміни у структурі луцької сільськогосподарської округи відбулися у середині XII ст. Внаслідок синхронного затухання процесів містоутворення у Коршеві та Шеплі з одного боку та не виділення провідного центру в басейні річки Конопельки з іншого склалася сприятлива ситуація для Луцька. Включивши до складу своєї округи описувані вище поселенські структури Лучеськ поступово вийшовши на провідну економічну роль в регіоні, та і швидко став найзначнішим політичним та адміністративним міським центром.

Література:

1. Кучінко М.М. Давньоруське городище Вал в Надстирії. - Луцьк: Вежа, 1996.-206 ст.
2. Панишко С.Д. Формування сільськогосподарської округи Луцька в давньоруський період // Археологічні дослідження Львівського університету / За ред. Р.Береста. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2004. Вип.7. 418 с.
3. Терський С.В. Лучеськ X-XVст.: Монографія.- Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2006.-252 с.

4. Толочко П. Древнерусский феодальный город. Київ, 1989. 99с.